

Ο εχθρός βρίσκεται μέσα μας:

III. Δημιουργική ηγεσία εναντίον ρουσφετιού

του Καθηγητή Σταύρου Α. Ζένιου, Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κύπρου

Αναλύσαμε σε προηγούμενα άρθρα το φαινόμενο του ρουσφετιού ως αποτέλεσμα της διάβρωσης του κοινωνικού κεφαλαίου και δώσαμε παραδείγματα θεσμοθετημένου ρουσφετιού. Από τη μια, αντιμετωπίζουμε διάβρωση των αξιών που δημιουργούν δεσμούς μεταξύ των μελών και των οργανωμένων συνόλων μιας κοινωνίας, αναπτύσσουν εμπιστοσύνη και προωθούν τη συνεργασία. Από την άλλη, έχουμε ομάδες που χρησιμοποιούν τα μεγάλα εσωτερικά τους αποθέματα κοινωνικού κεφαλαίου για ευνοϊκή μεταχείριση των υποθέσεών τους από τους θεσμούς εξουσίας.

Αυτά τα φαινόμενα μας οδηγούν σε αδιέξοδα. Και αυτό είναι κάτι που όλοι κατανοούμε αλλά δυσκολευόμαστε να δώσουμε λύσεις. Διότι οι λύσεις απαιτούν αναγέννηση των αξιών και των θεσμών της κοινωνίας.

Μπορεί η πολιτική ηγεσία να χαράξει τον δρόμο;

Πρώτα πρέπει να αντιληφθούμε ότι η διακυβέρνηση μιας κοινωνίας αποτελεί μια συλλογική διαδικασία. Ο ηγέτης αλληλοεπιδρά δυναμικά με τους ενεργούς πολίτες ούτως ώστε το κοινωνικό σύνολο να διαχωρίσει αυτά που πραγματικά «χρειάζεται» από όλα όσα «θέλει». Αυτά που «θέλουμε» αντανakλούν συχνά φοβίες, ελπίδες στηριζόμενες σε φαντασιώσεις και στενά υποκειμενικές επιθυμίες. Αυτά που «χρειαζόμαστε», όμως, εκφράζουν ζωτικές ανάγκες, εξω-υποκειμενικές πραγματικότητες και ρεαλιστικές προσδοκίες.

Αυτό που θέλουμε μας το προσφέρει η πολιτική ηγεσία: «το δικό μας κράτος, που διορίζει τα δικά μας παιδιά». Θέλουμε οι θεσμοί να εξυπηρετούν τα άμεσα συμφέροντα της δικής μας ομάδας. Αυτό όμως που χρειαζόμαστε είναι η ενίσχυση των αξιών του κοινωνικού κεφαλαίου και η διάχυσή τους σε όλο και ευρύτερα κοινωνικά

στρώματα. Χρειάζεται να διαφυλάξουμε την ανεξαρτησία των θεσμών και να τους προφυλάξουμε από την άλωση, να ενισχύσουμε τη διαφάνειά τους και να εδραιώσουμε την αξιοκρατική τους λειτουργία. Και η επίτευξη των πιο πάνω εξαρτάται τόσο από την πολιτική ηγεσία όσο και από τους ενεργούς πολίτες.

Πρωτίστως, κυβέρνηση και βουλή πρέπει να σέβονται συγκριμένους κανόνες για την ενίσχυση και τη διάχυση του κοινωνικού κεφαλαίου: Πρώτο, να αποφεύγουν την ανταμοιβή μικρών ομάδων με υψηλά εσωτερικά αποθέματα κοινωνικού κεφαλαίου, δεύτερο, να επιδιώκουν τη δημιουργία ενός σταθερού περιβάλλοντος και, τρίτο, να μην αναμειγνύονται στον ιδιωτικό τομέα και στην κοινωνία των πολιτών. Οφείλουμε, επίσης, να αναγνωρίσουμε ότι η παιδεία διατηρεί και επαυξάνει το κοινωνικό κεφάλαιο. Οι αξίες που δημιουργούν κοινωνικό κεφάλαιο στηρίζονται περισσότερο στη συνήθεια παρά στη λογική. Ως κοινωνία οφείλουμε να επενδύσουμε στην ανθρωπιστική παιδεία που καλλιεργεί αξίες και επαυξάνει το κοινωνικό κεφάλαιο.

Μπορεί η πολιτική ηγεσία να σεβαστεί τους κανόνες; Ναι, φτάνει να έχει ισχυρή βούληση και την τόλμη να πείθει το κοινωνικό σύνολο για την ορθότητα των επιλογών της. Δεν αρκεί να «αφουγκράζεται» και να ικανοποιεί το κάθε αίτημα που έρχεται από κομματικούς φίλους...

Δυστυχώς, οι κανόνες παραβιάζονται. Το προηγούμενο άρθρο περιέγραψε φαινόμενα ανταμοιβής ημετέρων. Η πρόσφατη προσπάθεια αύξησης του εταιρικού φόρου κατά 1%, παραβίαζε τον δεύτερο κανόνα προκαλώντας αστάθεια στο περιβάλλον του ιδιωτικού τομέα. Η ανάμειξη πολιτικών κομμάτων στις πάσης φύσεως εκλογές — από τις αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης ως την εκλογή όχι μόνο πρυτανείας στα πανεπιστήμια, αλλά και της ηγεσίας άλλων ομάδων όπως το μαθητικό κίνημα ή τις οργανώσεις πολυτέκνων — παραβιάζει τον τρίτο κανόνα παρεμβαίνοντας στην κοινωνία των πολιτών. Η αποφυγή τέτοιων πρακτικών επαφίεται σαφώς στην πολιτική ηγεσία. Βραχυχρόνια, πιθανόν να επιφέρουν

πολιτικά οφέλη. Μακροχρόνια, όμως, προκαλούν βεβαιότατα βαθιές κοινωνικές πληγές.

Η κυβέρνηση οφείλει επίσης να διαφυλάξει την ανεξαρτησία των θεσμών. Η υιοθέτηση του κώδικα διακυβέρνησης δημόσιων οργανισμών του ΟΟΣΑ δείχνει πορεία πλεύσης. Προς τούτο, πρέπει η κομματική ταυτότητα να παύσει να αποτελεί το εισιτήριο στα συμβούλια των δημόσιων οργανισμών, και ιδιαίτερα στις Επιτροπές Δημόσιας και Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας. Εξάλλου, τα πιο ελεύθερα πνεύματα, οι καταξιωμένοι επιστήμονες και επαγγελματίες δεν συνηθίζουν να δεσμεύουν τη σκέψη τους σε κομματικές πειθαρχίες. Θα πρέπει αυτό να τους αποκλείει από την διοίκηση δημόσιων οργανισμών;

Με την εκλογή του, ο Πρόεδρος Ομπάμα υιοθέτησε μια διαδικασία υποβολής αιτήσεων από ενδιαφερόμενους πολίτες για προεδρικούς διορισμούς, και όρισε «επιτροπή σοφών» για να εντοπίσει τους πλέον ικανούς και να του υποβάλει εισηγήσεις. Μια τέτοια διαδικασία θα έφερνε στον τόπο μας έναν φρέσκο αέρα ανανέωσης.

Μπορεί η πολιτική ηγεσία να ακολουθήσει αυτόν το δρόμο; Αυτό επαφίεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που καλείται να ασκήσει την ηθική εξουσία που απορρέει από το αξίωμα, αλλά και να κινήσει τους μοχλούς εξουσίας της προεδρίας.

Όλα τα πιο πάνω πέφτουν στους ώμους των κυβερνώντων.

Ποιος είναι όμως ο ρόλος των πολιτών;

Ως κοινωνία χρειάζεται να αναπτύξουμε μια νέα, σύγχρονη πολιτική ηθική που να αναδεικνύει ηγέτες όσους επιδιώκουν το μακροχρόνιο κοινό συμφέρον, αντί εκείνους που ικανοποιούν με επιδεξιότητα βραχυχρόνια ευκαιριακά αιτήματα.

Ως κοινωνία, πρέπει να επιζητούμε από την ηγεσία μας τη δημιουργική επίλυση συγκρούσεων αντί την ευκαιριακή ικανοποίηση ομάδων. Μια σύγχρονη αποτελεσματική ηγεσία οφείλει να επιζητά την αντίθετη άποψη, να αξιοποιεί τον επιστημονικό λόγο

και να βλέπει μακριά επιδιώκοντας φιλόδοξα οράματα. Η ικανότητα για πολυδιάστατη αντίληψη του κόσμου και σύνθεση των αντιθέσεων δημιουργεί συνθήκες σταθερότητας και εμπιστοσύνης και ενθαρρύνει τη συνεργασία.

Με τον αναστοχασμό, την αυτοπαρατήρηση και την αυτοκριτική πρέπει να βρεθούμε σε θέση να διαχωρίσουμε το «χρειάζομαι» από το «θέλω», την αδήριτη ανάγκη από το επιθυμητικό. Προς τούτο, χρειαζόμαστε μια ηγεσία με ανεπτυγμένη διορατικότητα, απαλλαγμένη από αντιδράσεις του θυμικού, με μακρόπνοη ενορατική σύλληψη. Διότι, η ικανότητα βαθιάς κατανόησης αποτελεί το κύριο γνώρισμα εκείνου που ο φιλόσοφος Αϊζάια Μπερλίν αποκαλεί «statecraft», δηλαδή την τέχνη της διακυβέρνησης μιας κοινωνίας. Η ηγεσία που τα προσφέρει όλα αυτά χαρακτηρίζεται ως «δημιουργική ηγεσία».

Αιώνες οθωμανικής δουλείας και αποικιοκρατικής διακυβέρνησης υπαγόρευσαν το ρυθμό για έναν βαρύ και αργό βηματισμό, κάτω από την πίεση των αναγκών. Θα τον ακολουθήσουμε; Ή θα βρεθούν κάποιοι δημιουργικοί ηγέτες, που για λογαριασμό όλων μας θα τολμήσουν άλματα που να κόβουν την αναπνοή, επιφέροντας την αναγέννηση αξιών και θεσμών που χρειάζεται η ευρωπαϊκή Κύπρος;